

Kronika

2013 m. vasario 14 d. Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje įvyko diskusija „Lituanistika vakar ir šiandien“, skirta Vilniaus universiteto profesoriaus, lietuvių literatūros istoriko Jurgio Lebedžio (1913–1970) 100-osioms gimimo metinėms. Šiuo renginiu buvo atidaryta paroda „Profesoriui Jurgiui Lebedžiui – 100“, kurią pristatė VUB direktorė informacinei, mokslo ir kultūros paveldo veiklai doc. dr. Marija Prokopčik.

Renginyje dalyvavo: prof. Viktorija Daujotytė, prof. Eugenija Ulčinaitė, habil. dr. Ingė Lukšaitė, prof. Kęstutis Nastopka, dr. Sigitas Narbutas, filosofas Romualdas Ozolas. Renginį vedė prof. Dainora Pociūtė ir doc. Darius Kuolys.

Detalesnė renginio apžvalga ir visi dalyvių pasisakymai pagal iššifruotą garso įrašą pateikti publikacijoje „100-osios Jurgio Lebedžio gimimo metinės“ mokslo žurnale *Literatūra*, (2013 55(1), p. 108–123). Prieiga internetu: <http://www.vu.lt/leidyba//dokumentai/zurnalai/Literatra/Literatra%202013%2055%201/108-123.pdf>.

Renginį organizavo Vilniaus universiteto biblioteka ir VU Filologijos fakulteto Lietuvių literatūros katedra. Renginio nuotraukos: https://www.flickr.com/photos/vu_library/sets/72157632849063035/. Plačiau žr. <http://www.mb.vu.lt/naujienos/renginiai/paroda-literaturos-profesoriui-jurgiui-lebedziui-100>.

Dar vienas renginį pristatantis tekstas publikuotas žurnale *Metai* (2013 m. Nr. 04 (balandis)) – Julius Keleras, „Apie Jurgį Lebedį ir jo epochą“. Publikacija internete: <http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/7212-julius-kelerasapie-jurgi-lebedi-ir-jo-epocha?catid=748%3A2013-m-nr-04-balandis>. Prof. Viktorijos Daujotytės tekstas, skirtas šiai progai, „Jurgio Lebedžio šimtmetis“, paskelbtas atskirai *Literatūroje ir mene* (2013-02-15, Nr. 3414). Internetinė

versija: <http://literaturairmenas.lt/2013-02-15-nr-3414/558-redakcijos-skiltis/851-viktorija-daujotyte-jurgio-lebedzio-simtmetis>.

Kaip renginyje pasisakydamas pastebėjo dr. Sigitas Narbutas, esminiai dalykai vertinant profesoriaus Jurgio Lebedžio palikimą jau pasakyti, juos galima praturtinti detalėmis. Kalbėtojas priminė, kaip dar 2002 m. prof. Juozas Girdzijauskas jį susirado ir buvo pradėta misija – deramai paminėti 90-metį nuo Lebedžio mirties. Tuomet buvo sumanyta gaivinti diskusiją senųjų raštų tyrimo klausimais ir rasta forma tai diskusijai – *Jurgio Lebedžio skaitymai, kurie nuo 2003 m. vyksta iki šiol. Jurgio Lebedžio palikimui skirtų publikacijų jau būta Senojoje Lietuvos literatūroje*¹.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2013 m. kovo 1 d. LKMA pakvietė paminėti kunigo Mikalojaus Daukšos 400-ąsias mirties metines bei aptarti jo darbų svarbą krikščioniškosios Lietuvos kultūros istorijai. Taip pat buvo sutiktas penktasis *Bažnyčios istorijos studijų* tomas. Renginyje dalyvavo ir pasisakė Vilniaus iniversiteto Filologijos fakulteto klasikinės filologijos katedros profesorė Eugenija Ulčinaitė, Lietuvių literatūros katedros profesorė Dainora Pociūtė ir Istorijos fakulteto Senovės ir viduramžių katedros docentas Liudas Jovaiša. Renginį moderavo Lietuvių katalikų mokslo akademijos Centro valdybos pirmininkas profesorius Paulius Subačius.

Pristatydamas progą ir temą, prof. Subačius paminėjo, kad net nesenuose enciklopediniuose leidiniuose Daukša pristatomas kaip žymiausias ar vienas žymiausių kontrreformacijos veikėjų, o kiti tyrėjai linkę kalbėti apie katalikiškąją reformą. Pirmoji pasisakiusi prof. Ulčinaitė konstatavo, kad nelabai daug naujo yra pasakyta nuo 1999 m. konferencijos, kurioje buvo paminėti 400 m. nuo *Postilės* išleidimo. Iš esmės remiamasi fundamentaliais apibrėžimais ir duomenimis apie Daukšą bei jo darbą, pateiktais prof. Jurgio Lebedžio monografijoje, išėjusioje 1963 m. Apžvelgdama Daukšos gyvenimą, mūsų turimas žinias, profesorė kritiškai pažvelgė į daugelį įsigalėjusių stereotipinių teiginių: apie gimimo datą, Daukšos kaip Renesanso žmogaus apibūdinimą, turint galvoje, kad jo knygos verstos iš lenkų kalbos, jo galimą ir demonstruojamą išsi-

¹ Dovilė Keršienė, „Tęstinumo prasmės: Jurgio Lebedžio vieno teksto istorija“, *Senosios raštijos profiliai*, (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 20), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 233–278; Danutė Petkevičiūtė, „Privalai: Keletas bruožų profesoriaus Jurgio Lebedžio portretui“, *ibid.*, p. 281–296.

lavinimą, apie kurį nieko tikra nežinome – tik akivaizdu, taip pat iš lotyniškos *Postilės* pratarinės, kad buvo išsilavinęs, susipažinęs su antikinė kultūra. Iš Tarkvinijaus Pekulo vizitacijos turime fragmentiškų žinių apie jo biblioteką, kurioje buvo leidinių ir graikų kalba, o surinkus žinias apie išsibarsčiusius jos leidinius dabartinėse bibliotekose gal galima būtų rekonstruoti išsamesnį vaizdą. Profesorė ypač pabrėžė vyskupo Merkelio Giedraičio iniciatyvas ir *spiritus moventis* vaidmenį. Jis suvokė, kad imantis pertvarkų Katalikų Bažnyčiai reikia naujų dvasininkų, mokančių lietuvių kalbą, ir katalikiškų tekstų lietuvių kalba, kurie perduotų Dievo žodį paprastiems žmonėms. *Postilės* prakalba buvo parašyta lenkų kalba, dedikuota visų pirma kunigams. Kalbėtoja atkreipė dėmesį į jos akcentus: pirma, kam siekia pasitarnauti Daukša – Bažnyčia. Lietuvių kalba Daukšai svarbi ne pati dėl savęs, o kitam tikslui – Bažnyčios atnaujinimui, jos santykio su lietuvių tauta, žmonėmis suaktyvinimui. Kalba ir Bažnyčia – tie veiksniai, kurie vienija tautą ir skatina bendrai veiklai. Bažnyčios vienybės idėjai daug dėmesio skyrė Petras Skarga. 1577 m. išleistas jo veikalas *Apie Dievo Bažnyčios vienybę* galėjo būti Daukšai žinomas, kaip ir Skargos *Seimo pamokslai*. Daukšai kontreformacijos veikėjo apibūdinimas netinka, jis buvo ne kovotojas, o darbininkas, kuris padarė iš tiesų įspūdingą darbą. *Postilė* netelpa į kalbos ir literatūros rėmus, ji yra kvintesencija, kur įsikomponuoja ir Bažnyčios istorija, ir teologija, ir religija, ir šioje vietoje yra per mažai padaryta ir dar galima būtų daug gilintis. Dar vienas provokacinis klausimas – ar galime Daukšą vadinti pirmuoju Biblijos vertėju, jei visas Šventojo Rašto citatas jis vertėsi pats (nors Jurgis Lebedys pateikia pavyzdžių, kad galėjo versdamas remtis Baltramiejaus Vileto vertimu). Galbūt minimi Žemaičių krikšto ir Daukšos jubiliejai tuos tyrimus ir paskatins.

Prof. Dainora Pociūtė reagavo į kai kurias išsakytas mintis, sakydama, kad neišsiversime be žodžių „Bažnyčios reforma“ ir „kontreformacija“, kuris, skirtingai nuo pirmojo, nusakančio, kas buvo daroma Bažnyčios viduje, reiškė kovą su Reformacija. Ši kova atsispindi ir leksikoje, taip pat ir Daukšos tekstuose. Daukša yra suteikęs vardus daugeliui protestantiškų srovių, reiškinių, juos įvedė į lietuviškąją žodyną, tokius kaip „kalvinistai“, „liuteronai“, „anabaptistai“ ir daugybę kitų. Stepono Batoro valdymo metas ir apskritai laikas nuo 1579 m. iki 1590 m. pasižymėjo didele konfesine įvairove, konfesine laisve, sąžinės laisve – į Lietuvą tuomet atvyksta Faustas Socinis ir kt. O *homo trium linguarum* buvo labiau idealas negu paplitęs reiškiny,

išpopuliarintas Erazmo Roterdamiečio ir protestantiškos tradicijos. Daukšos ryškiai renesansinę savimonę demonstruoja tiek jo retorika, tiek idėjos, tiek kalba, kuriai būdingas sinonimiškumas, tarp kitko, labai rekomenduotas Erazmo Roterdamiečio. Sinonimų eilės leidžia matyti, kaip Daukša matė pasaulį, kaip supranta vieną ar kitą sąvoką. Pavyzdžiui, „darbas“ ir „vargas“ yra tos pačios sinoniminės eilės žodžiai, ir tai labai būdinga katalikiškai tradicijai, o protestantiškoje tradicijoje darbas susijęs su savirealizacija, pašaukimu ir vertinamas labai pozityviai. Iki šiol neįvertintas idėjos apie lietuvių kalbą ir tautą, iškeltos Daukšos *Prakalboje*, originalumas, nes ji „netvyrojo ore“, kad Daukšai ją būtų tereikję išreikšti. Ji buvo suformuluota savitos ir katalikiškos savimonės, kovos su reformacine mintim ir pasaulėžiūra šviesoje – būtent kontreformacinėje aplinkoje gimė ši jo graži idėja apie tris tautos elementus. Tai kalbėjoja pagrindė pavyzdžiais, iliustruojančiais XVI a. vykusią vertybinę mentalitetų ir sampratų kovą. Katalikybė aktualizavo vienas kategorijas, protestantizmas – kitas. Tai atsispindėjo vartojamame žodyne, tai rodo ir Abraomo Kulviečio atrasta sąžinės sąvoka, kurią jis įveda į LDK raštiją, ir vėliau protestantai ją intensyviai vartoja kaip pagrindinę protestantų vertybinę, mentalitetinę, konfesinę kategoriją, kuri mūsų šiandien suvokiama kitaip. Daukšos *Postilėje* žodžio „sąžinė“ nėra, tai simptomiška katalikiškai tradicijai, bet tai nereiškia, kad katalikai nežinojo tokio žodžio, jis buvo sukurtas ar pan. Labai svarbia kaip opozicinė protestantiškai mąstysenai kategorija katalikiškame žodyne tampa „prigimties“ kategorija. Ji yra atraminė ir *Prakalboje*. Tuo metu protestantai ją kritikuoja ar yra nužeminę, teigdami, kad vertybes galima formuoti pažinimo principu ir nieko mumyse nėra iš anksto įgimto (kaip teigė ir Andriejus Volanas). Daukša teigia, kad su prigimtimi esame įgiję kai kurias vertybes, kurių negalime pakeisti. Prigimtinė vertybė yra ir kalba.

Liudas Jovaiša, savo pasisakymu pratęsęs komentarų ir replikų sulaukusius ankstesnius pranešimus, pritarė, kad naujo apie Mikalojų Daukšą negalime pridurti ar pridėti nuo minėtos 1999 m. konferencijos, kurioje pats skaitė pranešimą², ir prisipažino parašęs jos apžvalgą Miko Babianskio-Babėniškio

² Liuda Jovaiša „Mikalojus Daukša – dvasininkas“, *Naujasis židinyss-Aidai*, 2000, Nr. 1–2, p. 40–45. (Prieiga internetu: <http://www.nzidinyss.lt/files/various/NZ%202000%20nr%201%20202.pdf>).

slapyvardžiu³. Savo pasisakyme jis apžvelgė pagrindines Mikalojaus Daukšos gyvenimo datas ir su jomis, jų nustatymu susijusias problemas. Savo pranešimą jis iliustravo skaidre, pateikdamas Daukšos kaip dvasininko karjeros pagrindines datas:

Krakių klebonas 1570–1579

Žemaičių kanauninkas 1572–1613

Kražių altarista 1580–1604

Vyskupo oficijolas ir generalvikaras 1585–1592

Betygalos klebonas 1592–1602

Vyskupijos administratorius 1609–1610

Kiek ilgiau pranešėjas apsistojo ties buvusiais gimimo datos hipotetiniais skaičiavimais – atrodo, galime į Daukšą žvelgti kaip į jaunesnį asmenį, nei mokslininkų manyta iki šiol. Ankstyvajame Daukšos gyvenimo laikotarpyje galimų ryšių reikėtų ieškoti jį siejant su vysk. Jurgiu Petkevičiumi, iš kurio gavo pirmąsias beneficijas, o ne su vysk. Merkeliu Giedraičiu. Žinomos septynios Daukšos knygos iš gausios jo bibliotekos – tai rodo, kad jis buvo intelektualas, nes tos žinomos knygos buvo skirtos ne sielovadinei praktikai, o interesai būdingi Erazmo Roterdamiečio laikotarpiui. Kauno viešojoje, Vilniaus universiteto ir M. Mažvydo nacionalinėje bibliotekoje atsidūrė Daukšos knygos – įdomu būtų pasistengti rekonstruoti Daukšos biblioteką. Kalbėtojas, remdamasis vizitatoriaus atsiliepimu, pateikė jo kaip dvasininko charakteristiką, iš šaltinių žinomus veiklos faktus. Pvz., kad į gyvenimo pabaigą nebuvo įsikibęs į savo turimas bažnytines beneficijas, bet buvo linkęs dalintis, taip pat ir su Žemaičiuose įsikuriančiomis vienuolijomis. Kadangi iš naujų faktų (aprašyto Poznanės jėzuitų bibliotekoje buvusio egzemplioriaus) atrodo, kad vis dėlto 1585 m. Petro Kanizijaus *Katekizmo* lietuviškojo leidimo būta, kyla papildomų klausimų, kodėl po 10 m. reikėjo naujo, Daukšos atlikto Ledesmos *Katekizmo* vertimo. Jei kalbėsime apie Biblijos teksto vertimą ir jei Daukša vertė savarankiškai, būtų įdomu nustatyti jo šaltinį, ar tai galėjo būti 1592 m. pasirodęs aprobuotas, oficialus *Biblia Sixtino–Clementina* tekstas.

³ Mikas Babianskis-Babėniškis, „Konteksto beiėškant“, *Naujasis židinys-Aidai*, 1999, Nr. 11–12, p. 576–578. (Prieiga internetu: <http://www.nzidinys.lt/files/various/1999-11-12.pdf>).

O dėl kontreformacijos ir reformos sąvokų, kurios suprantamos labai įvairiai, vartosenos – visų pirma reikia atsižvelgti į skirtingų šalių bei kultūrinių tradicijų skirtumus ir tai, ką skirtingi autoriai šiomis sąvokomis nori pasakyti.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2013 m. spalio 4 d. *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyrius surengė konferenciją „Biblija ir senoji Lietuvos raštija“ – XII Jurgio Lebedžio skaitymus*. Konferencija buvo skirta Žemaičių krikšto 600 metų jubiliejui ir Brastos Biblijos (1563) išleidimo 450 metų jubiliejui. Konferencijos rengėjai siūlė orientuotis į šias temas:

Šv. Rašto vertimo į lietuvių kalbą ir leidybos istorija
Biblijos recepcija senojoje Lietuvos kultūroje
Biblijos vaizdiniai, siužetai, citatos senojoje raštijoje
Biblijos interpretacijos konfesinėse ir visuomeninėse polemikose
Biblijos aiškinimai ir paralelės religinėje raštijoje
Biblija: Didžiosios ir Mažosios Lietuvos jungtys
Žemaitiškoji religinė senosios Lietuvos raštija
Brastos Biblijos fenomenas Lietuvos ir Lenkijos kultūrose

Konferencijoje pranešimus skaitė senosios literatūros, raštijos ir kalbos tyrėjai iš įvairių mokslo institucijų: Ona Aleknavičienė („Biblijos posakiai rankraštiname Jokūbo Brodovskio rinkinyje *Litauische Sprichwörter und Rätsel*“), Mintautas Čiurinskas („Elijaus Pilgrimovijaus veikalo *Heroes Biblici* (1585) literatūrinės mįslės“), Ona Daukšienė („Biblinių šaltinių transformacijos Sarmėvijaus religinėje poezijoje“), Dalia Dilytė („Biblija Donelaičio pasakėčiose“), Gina Kavaliūnaitė („Apie pirmųjų protestantiškų Biblijos vertimų į lietuvių bei lenkų kalbas vertimo metodą (remiantis Brastos, Gdansko, Bretkūno ir Chylinskio Biblijų vertimais)“), Jolita Liškevičienė („Brastos Biblijos antraštinių lapas: tradicija ir novatoriškumas“), Živilė Nedzinskaitė („Kražių kolegijos retorikos pratybų rankraštis (1695): Žemaitijos realiųjų atspindžiai“), Kristina Rutkovska („Sirvydo *Punktų sakymų* biblinės citatos lenkų kalba“), Birutė Triškaitė („Biblija – XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos žodynų šaltinis“), Viktorija Vaitkevičiūtė („Biblija LDK XVII–XVIII a. katalikų laidotuvių pamoksluose“), taip pat buvo perskaitytas konferencijoje negalėjusios dalyvau-

ti Virginijos Vasiliauskienės pranešimas („Sirvydo *Punktų sakymų* citatos ir jų identifikavimo būdai“). Skaitytų pranešimų pagrindu numatyta parengti straipsnius ir išleisti jų rinkinį mokslo žurnale „Senoji Lietuvos literatūra“.

Platesnės konferencijos apžvalgos ir vertinimai: Ona Aleknavičienė, „Biblija ir senoji Lietuvos raštija: XII Jurgio Lebedžio skaitymai“, *Archivum Lithuanicum*, t. 15, 2013, p. 407–418. Prieiga internetu: http://www.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=874&Itemid=35; Viktorija Vaitkevičiūtė, „Biblija ir senoji Lietuvos raštija“: nauji tyrimai, kryptys ir problemos“ mėnraščio *Naujasis židinys-Aidai* internetinėje versijoje, rubrikoje „Akademija“: <http://www.nzidiny.lt/966899/naujienos/akademija/biblija-ir-senoji-lietuvos-rastija-nauji-tyrimai-kryptys-ir-problemos>.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2013 m. spalio 15 d. Vilniaus universiteto biblioteka paminėjo 443 metų sukaktį. Šios šventės fone Baltojoje salėje vyko diskusija „Kiekviena diena yra vakarykštės mokinė: Jėzuitai ir Vilniaus universitetas“, susirinkusieji galėjo apžiūrėti parodą „*Verba docent, exempla trahunt*“ – į dienos šviesą iškeltus universiteto auklėtinių įvairių mokslo sričių darbus, pristatančius įspūdingą Almae Matris praeitį. Parodą parengė ilgametė Rankraščių skyriaus vedėja Nijolė Šulgienė ir kiti skyriaus darbuotojai. Visa medžiaga parinkta iš VUB fondų. Paroda veikė iki lapkričio 3 d.

Senųjų VU mokslo šaltinių paroda buvo parengta remiantis garsių Lietuvos ir Europos mokslui nusipelnusių asmenų vardais, užregistruotais Vilniaus universiteto leidyklos išleistoje *Fontes et studia historiae Universitatis Vilnensis* leidinių serijos knygoje – *Liber extraordinarius provincialis* (*Ypatingoji provincijolo knyga*). Buvo parinkti daugumos knygoje minimų autorių mokslo darbai – išlikę rankraščiuose ar spausdinti. Tie darbai – tai tarsi moderniaisiais laikais į atskiras mokslo šakas išsirutuliojusią disciplinų branduolys ir pirmavaizdis.

Renginio metu buvo pristatyta pati knyga – mokslinė minėto šaltinio publikacija, pasirodžiusi 2012 metų gale. Diskusijoje dalyvavo Vilniaus universiteto bibliotekos direktorė informacinei ir kultūros paveldo veiklai doc. Marija Prokopčik, prof. Eugenija Ulčinaitytė, doc. Mintautas Čiurinskas, *Ypatingosios provincijolo knygos* vertėja Irena Katilienė ir redaktorė Ona Daukšienė. Renginį atidarė generalinė VU bibliotekos direktorė Irena Krivienė. Marija Prokopčik pristatė auditorijai pačią parodą ir eksponatus. Rankraščio rengimo

subtilybes, dokumento struktūrą trumpai apibūdino Irena Katilienė. Eugėja Ulčinaite plačiau atskleidė jėzuitų mokymo programos *Ratio studiorum* principus, kuo svarbus šis šaltinis mūsų krašto mokslo istorijai, aptarė kitus VU istorijos rankraštinius šaltinius – jau išleistus ir dar kantriai laukiančius savo eilės. Ona Daukšienė apsistojo prie trečiąją probaciją, vadinamąsias nušižeminimo pratybas, atlikusių studentų charakteristikų. Šie unikalūs, niekur kitur nerandami duomenys priartina dvasinės disciplinos ugdymo svarbą, kai instruktoriams įvardijant netobulumus ar taisytinas ydas nė vienas nėra pasmerkiamas nei pažeminamas, kiekvienam leidžiama pasitaisyti. Mintautas Čiurinskas apibendrina kalbėjusiųjų mintis, akcentavo *Provincijolo knygos* vietą tarp kitų XVI ir XVII a. LDK kultūros šaltinių.

I R E N A K A T I L I E N Ė

Spalio 23 d., trečiadienį, 16.00 val. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje įvyko minėjimas, skirtas Brastos Biblijos išleidimo 450-osioms metinėms. Jo metu buvo atidaryta jubiliejinė paroda ir pristatytas bendras Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bei Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekų projektas – kompaktinė plokštelė „Brastos Biblija: 450-osioms išleidimo metinėms“ (rusų k.). Renginio vedėjas – LMA Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas. Renginio partnerė – Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugija.

Prieš 450 metų, 1563-ųjų rugsėjo 4 d., kunigaikščio Mikalojaus Radvilos Juodojo (1515–1565) Lietuvos Brastoje įsteigtoje kalvinistų spaustuvėje buvo išleistas Biblijos vertimas lenkų kalba. Tai pirmoji lenkiška evangelikų Biblija ir pirmoji Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Šventojo Rašto laida šnekamąja kalba. Ši knyga dar vadinama Brastos, arba Radvilų, Biblija.

Išėjusi, kaip manoma, 500 egzempliorių tiražu, Biblija veikiai pasklido Lietuvos Kunigaikštystėje ir Lenkijoje, taip pat – Vakarų bei Vidurio Europoje. Ji plito ne tik tarp evangelikų – Biblija buvo žinoma ir stačiatikių aplinkoje. Šiandien yra išlikę daug jos egzempliorių įvairiuose pasaulio atminties institucijų rinkiniuose, tačiau nedaugelis iš jų yra geros būklės, be defektų. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomi penki egzemplioriai, iš jų tik vienas yra beveik tobulas – trūksta po vieną lapą pratarmėje ir pabaigoje. Šis egzempliorius Bibliotekai atiteko 1941 m. vasarį perėmus Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos archyvą ir knygų rinkinius.

LDK kanclerio ir Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos Juodojo 1553 m. Lietuvos Brastoje įsteigtoje spaustuvėje iki jos gyvavimo pabaigos 1570 m. pasirodė apie 40 reformatų bendruomenei skirtų leidinių. Vienas iš jų – pats svarbiausias ir reikšmingiausias – minėtas Šventasis Raštas. Jo parengimui ir leidybai buvo sutelktos nemažos tarptautinės intelektinės pajėgos ir panaudotos didžiulės spaustuvės savininko lėšos. Biblijos vertimas iš hebrajų, graikų kalbų, pasitelkiant ir lotyniškus tekstus, buvo organizuotas kalvinistų centre Pinčuve (Mažoji Lenkija). Jis užtruko apie šešerius metus, o parengimo darbams ir leidybai M. Radvila Juodasis paskyrė 10 000 auksinių.

Brastos Biblija – fenomenalus LDK politinės minties ir knygos kultūros reiškiny, nulemtas Naujųjų laikų visuomenės gyvenimo ypatumų, kurio vieni iš pagrindinių – tolerancija ir atvirumas naujovėms. Knygos pratarinėje pažymima, jog „naujuoju leidimu siekiama sudaryti pagrindą krikščionių edukacijos programai, kurios esmę sudaro individualus Šventojo Rašto skaitymas“. Iš tiesų šią siekiamybę liudija ir prieš pagrindinį tekstą einanti lentelė, nurodanti, kokią Biblijos vietą kasdien reikia perskaityti, ir kitos šio reikšmingo leidinio dalys. Šventojo Rašto pradžioje, kitoje antraštinio lapo pusėje, įdėtas Radvilų herbas su Kiprijono Baziliko eilėmis. Toliau eina Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Augustui dedikuotas laiškas, M. Radvilos pasirašytas Vilniuje 1563 m. rugsėjo 19 d. Gotiškuoju šriftu išspausdintas Biblijos tekstas puoštas puikiais medžio raižiniais, o antraštinis puslapis iliustruotas simboliniu Pažinimo medžiu.

Brastos Biblijos išleidimas susijęs su aktyvia kunigaikščio M. Radvilos Juodojo veikla, komunikuojant su Europos Reformacijos lyderiais ir su jų moraliniu palaikymu kuriant naująją – Evangelikų reformatų (kalvinistų) – Bažnyčią. Tikėjimui skleisti buvo reikalinga spauda ir bendruomenės subūrimas. Sykiu su Brastos spaustuvės įsteigimu 1553 m. Vilniuje M. Radvilos Juodojo dvare Lukiškėse įvyko pirmosios pamaldos pagal reformuotą liturgiją, o 1557 m. ten pat buvo sušauktas pirmasis Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčios sinodas.

1563 m. Radvilų Biblija tapo reikšmingu įvykiu, kuris paveikė, be kitų dalykų, tolesnę LDK ir viso regiono įvairiakalbės raštijos raidą. Pasirodžiusi pirmaisiais Livonijos karo metais, ji bylojo ir apie kultūrinės visuomenės galimybes, dideles jos kūrybines galias. Todėl šiandien Brastos Biblija pelnytai laikoma ne tik didžiai reikšmingu XVI a. spaudos, bet ir LDK kultūros paminklu.

Parodos atidarymo renginyje dalyvavo kultūros istorikė habil. dr. Ingė Lukšaitė, kalbininkė dr. Gina Kavaliūnaitė-Holvoet, menotyrininkė dr. Jolita Liškevičienė, knygotyrininkė dr. Natalija Beriozkina ir kiti svečiai iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos, gausus miestelėnų būrys. Parodos kuratorė – Daiva Narbutienė.

Renginys, skirtas leidiniui, paveikusiam Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir viso regiono įvairiakalbės raštijos raidą, pradėtas Reformacijos himnu „Tvirkiausia apsaugos pilis“, kurį sugiedojo Austėja Nakienė ir Janina Parnackienė.

Kultūros istorikė habil. dr. Ingė Lukšaitė, kalbėdama apie Brastos Bibliją, sakė, kad „ši knyga yra daugiausia procesų pradžių žymintis leidinys. Radvila Juodasis sugebėjo sutelkti specialistus, kurie išvertė Bibliją į lenkų kalbą ir išleido šį poligrafijos šedevrą. Vargu ar šiandien kas galėtų mesti tokias dideles išlaidas kokias nors knygai. O XVI a. taip galėjo būti. Specialistams Radvila Juodasis sudarė tinkamas sąlygas darbui, tad jie galėjo per trumpiausią įmanomą laiką kokybiškai atlikti savo darbą – išversti Brastos Bibliją.“

Mokslininkė taip pat pabrėžė, kad tuomet naujai atsirandanti evangelikų reformatų bendruomenė buvo telkiama per spausdintą Dievo žodį – Bibliją. „Tai buvo nauja Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Ši knyga pradėjo biblistinį judėjimą – Brastos spaustuvėje po Biblijos buvo išleista daug kitų teologinių leidinių. Žmonėms reikėjo spausdinto Dievo žodžio. Vien per XVI a. šioje spaustuvėje buvo išleisti penki Biblijos vertimai į įvairias kalbas.“

Profesorė reformatų santykį su šiuo leidiniu nusakė savo pačios matytų vaizdu: „Pasvalio rajone, Švobiškyje, yra maža, kukli, medinė evangelijų reformatų bažnyčia. Pro šios šventovės langus sklindantys saulės spinduliai susipina su ant Dievo stalo padėtos Brastos Biblijos puslapiais... Ir to neįmanoma nusakyti žodžiais. Tai reikia pajusti... Tas gilus jausmas spausdintam Dievo žodžiui nepranyko amžių tyruose, jo nesunaikino karai, marai, badas. Tai išliko ir lieka žmonių širdyse...“

Kalbininkė dr. Gina Kavaliūnaitė-Holvoet apžvelgė Brastos Biblijos pagrindinius vertimo aspektus. Taip pat minėjo, su kokiais iššūkiais susidūrė vertėjai, norėdami Dievo Žodį padaryti kuo artimesnį, suprantamesnį kiekvienam. Kavaliūnaitė-Holvoet pateikė įvairių to laikmečio Biblijų vertimo pavyzdžių.

Menotyrininkė dr. Jolita Liškevičienė susirinkusius supažindino su Brastos Biblijos antraštinio lapo menine verte ir pacitavo žymaus dailės istoriko

Pauliaus Galaunės žodžius: „Tai lyg pirmą kartą Lietuvos knygos meno srityje visu savo gražumu sužibo Radvilų – Lietuvos Brastos Biblija. Jos titulinis lapas yra vienas žaviausių Renesansinių spaudinių. Jos kompozicijų sudėtingumas, formų traktavimas atsispindi Brastos Biblijos antraštiniame lape.“

Parodoje dalyvavę svečiai iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso kartu su Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos atstovais pademonstravo bendrą projektą – kompaktinę plokštelę „Brastos Biblija: 450-osioms išleidimo metinėms“ (rusų k.).

Parodos kuratorė knygotyrininkė dr. Daiva Narbutienė renginio dalyvius supažindino su paroda, jos svarba ir reikšme šiandienos žmogui: „Ši Biblija išėjusi 1563 m. Mikalojaus Radvilos Juodojo dar prieš 10 metų įsteigtoje spaustuvėje Brastoje. Ji ypatinga tuo, kad yra laikoma XVI a. poligrafijos šedevru. Tai liudija renesansinis antraštinis puslapis, kurio esmė – pažinimo medis. Iš vienos pusės Senojo Testamento bibliniai siužetai, iš kitos – Naujojo Testamento. Pati Biblija Radvilos Juodojo buvo dedikuota Žygimantui Augustui. Biblijos pradžioje yra įdėta dedikacija su įžangos inicialu, Žygimanto Augusto monograma.“ Pasak jos, knyga dedikuota Žygimantui Augustui, kadangi be jo būtų vargiai išėjusi.

Parodoje eksponuoti iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos fondų iškelti rankraščiniai ir spausdintiniai dokumentai, liudijantys Brastos Biblijos pasirodymo aplinkybes, taip pat demonstruojantys Šventojo Rašto kitomis kalbomis pavyzdžius. Paroda veikė 2013 m. spalio 23 d. – lapkričio 15 d.

Parengta pagal

VIKTORIJOS LIAUŠKAITĖS (www.ref.lt)

ir DAIVOS NARBUTIENĖS informaciją

2013 m. lapkričio 7–8 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas surengė tarptautinę mokslinę konferenciją „Lietuvos Statutas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė“. Joje buvo aptarta daug klausimų, svarbių ne tik politikos ar teisės istorikams, bet ir žvelgiantiems į Lietuvos Statutą kaip į svarbų raštijos paminklą. Proga surengti konferencija buvo Trečiojo Lietuvos Statuto patvirtinimo 425 metų sukaktis. Statutianos Vilniaus universitete pradžia susijusi su Joachimo Lelevelio ir Ignoto Danilavičiaus tyrimais XIX a. Po šimtmečio (1929 m.) Vilniaus universiteto teisės istorikai surengė mokslinę konferenciją, skirtą Pirmojo Lietuvos Statuto 400-osioms

metinėms pažymėti, o dar po 50 metų šią tradiciją atgaivino universiteto istorikai, vadovaujami prof. Stanislovo Lazutkos (1923–2009).

Su šia konferencija gerai derėjo kitas renginys – parodos „Lietuvos Statuto tyrimai Vilniaus universitete“ atidarymas Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje lapkričio 7 d.

Konferencijoje negalėjo dalyvauti prof. dr. Mathias Niendorf su pranešimu „Leonas Sapiega – Trečiojo Lietuvos Statuto tėvas ar patėvis?“. Vietoj jo pranešimą skaitė dr. Eugenijus Saviščevas tema „Leonas Sapiega ir jo tarnai III Lietuvos Statuto patvirtinimo metais“. Kiti pranešėjai: prof. dr. Irena Valikonytė („Povilas Kasparavičius Ostrovickis (Bytautaitis): biografijos bruožai“), prof. habil. dr. Jūratė Kiaupienė („Lietuvos Statutas 1569 m. Liublino unijos sukurtoje politinėje erdvėje (iki XVII a. vidurio)“), dr. Adam Moniuszko („Trečiasis Lietuvos Statutas ir Lenkijos Karūnos teisės kodifikavimo projektai valdant Zigmantui Vazai“), dr. Dmytro Vashchuk („Ukrainietišką Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių teisinė sistema XV a. antrojoje pusėje – XVI a. pirmame trečdalyje: problemos formulavimas“), dr. Sławomir Godek („Kaip tirti Trečiojo Lietuvos Statuto istoriją po Abiejų Tautų Respublikos žlugimo?“), dr. Aleh Dziarnovich („Grigo Kačanovskio sudarytas LDK Metrikos knygų inventorių (1787 m.): Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės archyvo struktūros istorijos šaltinis“), doc. dr. Artūras Dubonis („Tarp sentimentalių pretenzijų ir akademinio mokslo: Rusijoje vėl išleista Lietuvos Metrikos knyga“), dr. Darius Antanavičius („Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės asesorių ir reliacijos teismų nutarimų vykdymas Kauno miesto taryboje XVI a. pabaigoje“), dr. Łukasz Gołaszewski („Praktyka procesowa władz miasta Knyszyna na Podlasiu w latach 1553–1557 a I Statut Litewski“), Andrej Ryčkov („Mirties baudsmės skyrimas viešųjų raštų klastotojams Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismuose XV a. pabaigoje – XVI a. viduryje“), dr. Volodymyr Polishchuk („Voluinės žemės bajorų teisinė sąmonė (pagal XVI a. 7 dešimtmečio Lucko seniūno teismo knygas)“), prof. habil. dr. Andrzej Zakrzewski („Naivumas ar taktika? Bandymų unifikuoti Lietuvos ir Karūnos teisę XVI–XVIII a. pagrindimas“), dr. Adam Stankevič („Trečiojo Lietuvos Statuto baudžiamosios teisės normų taikymas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo Tribunolo teisminėje praktikoje (XVIII a. II pusėje)“), doc. dr. Jurgita Verbickienė („Ar Abiejų Tautų Respublikos žydų teisinė ir socialinė padėtis buvo vienoda: Lietuvos Statutai ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žydų statuso savitumai“), prof. dr.

Rimvydas Petrauskas („Jeigu bajoras iš pono dvarą išsitarnautų“. Feodalinės teisės apraiškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. – XVI a. pradžioje“), doc. dr. Vasil Varonin („Terminai, įvardiję valstybės sąvoką Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV–XVI a.“), Naglis Navakas („Trečdalis normos apimtis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje ir praktikoje (1529–1566)“), dr. Tomas Čelkis („Valdovo keliai“ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorinės struktūros sandaroje XV–XVI a.“).

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2013 m. lapkričio 15 d. Lietuvos mokslų akademijos mažojoje salėje vyko Reformacijos dienos skirtas doc. habil. dr. Ingės Lukšaitės ir prof. habil. dr. Dainoros Pociūtės-Abukevičienės disputas „Reformacija Lietuvoje: asmenybės, procesai, idėjos“. Renginį organizavo Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija bei Mokslininkų rūmai.

Disputą moderavo puikiai šiai rolei pasiruošęs, taiklių klausimų, pastabų ir apibendrinimų nestokojęs doc. dr. Deimantas Karvelis. Buvo paminėta, kad Reformacijai sukanka 496 metai, o 460 metų praėjo nuo pirmojo susirinkimo Radvilų dvare Lukiškėse. 1565-ieji, kai mirė Mikalojus Radvila Juodasis, buvo paskutinis kartas, kai Lietuva galėjo tapti svarbi pasauliui. Reformacija buvo mažiausiai į Lietuvą vėlavęs procesas. Tolesnei diskusijai buvo pateiktas klausimas, susijęs su Reformacijos pradžia Lietuvoje – „Ar Reformacija Lietuvoje, ar Lietuvos Reformacija“. Į jį pirmoji atsakė doc. Ingė Lukšaitė, atskleidusi, kad Europa pasigavo ir perėmė Vitemberge, Ženevoje, Bazelyje kilusias idėjas. Reformacija buvo „šiaudų ugnis“. Idėjos plito greitai, nes visuomenė buvo tam pribrendusi, buvo permainų nuojauta – formavosi Ankstyvieji naujieji laikai. Poreikis ir užduotis keisti visuomenę ėjo per tikėjimą. Nors apie reiškinio pradžią Lietuvoje šaltinių mažai, matyti, jog Lietuva Reformacijos nepriėmė aklaui, idėjas taikė, kur galėjo. Lietuvos intelektualai kurė savarankiško mąstymo rezultatą. Per 100 m., iki XVII a. vidurio, Lietuva pasikeitė. Prof. Dainora Pociūtė oponavo minčiai, kad yra kultūros centrai, iš kurių sklinda idėjos ir tuomet reikėtų sakyti – „Reformacija Lietuvoje“. Protestantiškoji mintis yra fenomenas, pastebimas daugelyje Europos vietų XVI a. 3–4 dešimtmečiuose, fenomenas, pastebimas visoje Vakarų bažnyčioje. Lietuvoje tų židinių buvo taip pat, tik jau vėliau, bet jie buvo unikalūs (pvz., antitrinitoriai). Vitembergas ir Ženeva tapo dogmatikos kontrolės centrais. Iš Vokietijos buvo

propaguojama liuteroniškoji pakraipa, iš Ženevos – kalvinistiškoji. Bet Lietuvoje reformacijos reiškiniai atsirado ne iš ten ir ne kontrolės būdu, jie turėjo ir eklektiškų, ir savitų bruožų. Taigi nereikia ieškoti „Reformacijos Betliejaus“ Vitemberge. Buvo daug centrų. Renesansas siekė išlaisvinti protą ir intelektą, o reformacija – sąžinę ir tikėjimą.

Šios svarios mintys buvo išsakytos dar disputo pradžioje, o jis tęsėsi ilgai: buvo aptarti įvairūs reformacinio judėjimo Lietuvoje aspektai, Reformacijos sėkmės ir nesėkmės priežastys, kodėl Lietuva netapo protestantiška valstybe. Prof. Pociūtė išskyrė sąžinę kaip esminę protestantizmui kategoriją, o Reformaciją apibūdino kaip filosofinės minties Lietuvoje pradininkę, lėmusią pirmus žingsnius metafizinių struktūrų žodyno kūrime. Buvo aptartos žymiausios Lietuvos Reformacijos asmenybės, tarp kurių buvo iškirtas Mikalojus Radvila Juodasis, tapęs Lietuvos reformatų lyderiu (bet iki šiol neturime jam skirtos monografijos). Buvo išsakyta mintis, skambanti paskutinių metų europiniuose tyrimuose, kad tik Reformacija krikščionybę padarė iš tiesų katalikišką – tikėjimo dalykai nuo XVI a. ateina į kiekvieno žmogaus namus. Tai būdinga ir protestantizmui, ir katalikybei, nors yra daug skirtumų. Svarbi dar viena doc. Lukšaitės mintis, kad evangelikai reformatai per vėlai suprato, jog yra beveik 1 milijonas lietuvių, o pasirinko lenkų kalbą, nes turėjo ta kalba kalbančius paruoštus žmones ir nuėjo lengvesniu keliu. Intensyviau pamokslauti lietuviškai pradėta tik XVII a. pradžioje, kai užaugo iš vietinių kunigų kilusi karta, bet XVII a. viduryje, kai Radvilos atsisuko į lietuvių kalbą, buvo jau per vėlu.

Būtų puiku, jei būtų pasirūpinta šio, kaip buvo pastebėta, – pirmojo per 70 metų Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos istoriją – disputo viso teksto parengimu, ir jo publikavimu. Apskritai tokių pavykusių diskusijų, kuriose nuskamba geriausių specialistų įžvalgos, garso ar net vaizdo įrašus vertėtų ne tik kaupti, bet ir daryti prieinamus per internetą visiems besidomintiems. LMA fotogalerija su renginio nuotraukomis: http://lma.lt/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=369%3A11-05-renginys-skirtas-reformacijos-dienai&Itemid=79&lang=en.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2013 m. lapkričio 15 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Senosios literatūros skyrius surengė konferenciją „XVI–XIX a. lietuviško ir kitakalbio rankraštinio paveldo tyrimų ir leidybos problemos“ – XIII Jurgio Lebedžio skaitymus.

Konferencijoje siekta išryškinti aktualias įvairiakalbio XVI–XIX a. Lietuvos rankraštinio paveldo tyrimų, rengimo ir publikavimo problemas šių dienų humanitarinių mokslų ir filologinės kultūros kontekste. Buvo siūloma aptarti kitakalbių (lotyniškų, lenkiškų, rusėniškų, vokiškų) rankraščių publikavimo Lietuvoje būklę ir perspektyvas, tekstologinius, lingvistinius, literatūrinius, istorinius ir dailėtyrinius konkrečių rankraščių tyrimo aspektus.

Konferencijoje dalyvavo: Darius Antanavičius („LDK epochos rankraštinis palikimas Stokholmo archyvuose ir bibliotekose: tyrimų būklė ir perspektyvos“), Liucija Citavičiūtė („Naujų šaltinių apie Kristijoną Donelaitį paieškos Slaptajame Prūsijos kultūros paveldo valstybiniame archyve Berlyne“), Marina Čistiakova („Preliminarus suvestinis bažnytinio slavų Sinaksaro tekstų katalogas – šiuolaikinė rankraštinių kirilinių tekstų duomenų bazė“), Waldemar Chorążyczewski („Problem edytowania egodokumentów (na marginesie publikacji diariusza podróży Michała Butlera do Włoch i Niemiec w latach 1779–1780)“), Jonas Drungilas („Lenkiškų šaltinių leidyba Lietuvoje: publikavimo principai ir tekstų perteikimo problemos“), Kęstutis Gudmantas („Lietuvos metraščių tekstologijos problemos“), Liudas Jovaiša („XVII–XIX a. personaliai ir biografiniai Lietuvos vienuolių istorijos šaltiniai: informatyvumas ir panaudos perspektyvos“), Milda Kvizikevičiūtė („XVII–XVIII a. *silva rerum* Lietuvoje kaip istorijos šaltinis: tarp teorijos ir praktikos“), Paulius V. Subačius („Rankraštinio ir sakytinio teksto paribys: kelios metodologinės problemos“), Sergejus Temčinas („Paskutiniosios Saliamono giesmės prasmė kiriliniame rankraštiniame hebrajų kalbos vadovėlyje (XVI a. nuorašas)“), Krištof Tolkačevski („Epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo patirtys Lietuvoje“), Eugenija Ulčinaitė („M. K. Sarbievijaus laišakai LDK pakancleriui Kazimierui Leonui Sapiegai“), Mikas Vaicekuskas („Nauji Kristijono Donelaičio poemos *Metai* rankraščių tyrimai“). Pranešimų pagrindu parengtus straipsnius numatyta paskelbti mokslo žurnale *Senoji Lietuvos literatūra*.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

